

Geschichte des Zinsfusses im griechisch-romischen Altertum bis auf Justinian / G. Billeter. – Leipzig: B.G. Teubner, 1898. – XII + 381 s.; 25. Kraut Wilhelm Theodor. De argentariis et nummulariis commentatio /W. Kraut. – Gottingae, 1826. – 136 s.; 26. Madvig J.H. Die Verfassung und Verwaltung des Romischen Staates. Bd. 2. /J. Madvig – Leipzig, 1882. – 805 s.; 27. Marquardt J. Romische Staatsverwaltung. 2 Bd /J. Marquardt. – Leipzig, 1876.– 591 s.; 28. Mommsen Theodor. Uber das Romische Munzwesen /T. Mommsen. Leipzig, 1850 / <http://books.google.com>

Список скорочень Cato r.r. – Marcus Porcius Cato Censorius. De agri cultura. – Марк Порцій Катон Цензор. Про землеробство. Cic. ad Q. fr – M. Tullii Ciceronis. Epistvlae ad Qvintvm fratrem – Листи брату Квінту. Columella r.r. – Columella L. Iunius Moderatus. De Re Rustica. – Колумела Луцій Юній Модерат. Про сільське господарство. Dig. – Digestae Justiniani Augusti – Дигести імператора Юстиніана. Gai. – Gaius. Institutiones – Інституції Гая. Gellius – Aulus Gellius. Noctes Atticae. – Авл Гелій. Аттичні ночі. Гом. Іліада – Гомер Іліада. Liv. – Livius Titus. Ab Urbe condita – Тіт Лівій. Історія Рима від заснування міста. Plin N. H. – Gaius Plinius Secundus. Historia naturalis. – Гай Пліній Секунд. Натуральна історія. Suet. Aug. – Suetonii Tranquilli. Vita Divi Augusti – Светоній Транквілл. Божественний Август. Varro L.L. – Varro Marcus Terentius. De Lingva latina liber – Марк Теренцій Варрон. Про латинську мову. Varro r.r. – Varro Marcus Terentius. Rerum Rusticarum de Agri Cultura. – Варрон Марк Теренцій. Про сільське господарство.

УДК 271.2-726.1

Михайло ЧУЧКО

«СВІЙ МІЖ СВОЇМИ, ЧУЖИЙ МІЖ ЧУЖИМИ»: ЖИТТЯ ТА АРХІЄРЕЙСЬКЕ СЛУЖІННЯ МИТРОПОЛИТА АНТОНІЯ (ЧЕРНОВСЬКОГО) В МОЛДАВІЇ І РОСІЇ

Стаття присвячена постаті митрополита Антонія, який народився в Чернівцях. Прийняв чернечий постриг у монастирі Путна. Був ієромонахом в скиті Гореча (Чернівці). У 1728-1729 рр. посідав єпископську кафедру в Радівцях. У 1729-1740 рр. був Молдавським митрополитом. У Молдавії відзначився як книжник і просвітитель. У 1739 р. емігрував до Російської імперії, де спершу був митрополитом Чернігівським, а потім Белгородським. Помер 1748 р. в Белгороді.

Ключові слова: чернець, єпископ, митрополит, просвітитель, монастир, Чернівці, Молдавія, еміграція, Російська імперія.

Михаил ЧУЧКО

«СВОЙ СРЕДИ СВОИХ, ЧУЖОЙ СРЕДИ ЧУЖИХ»: ЖИЗНЬ И АРХИЕРЕЙСКОЕ СЛУЖЕНИЕ МИТРОПОЛИТА АНТОНИЯ (ЧЕРНОВСКОГО) В МОЛДАВИИ И РОССИИ

Статья посвящена личности митрополита Антония, который родился в Черновцах. Принял монашеский постриг в монастыре Путна. Был

иеромонахом в ските Гореча (Черновцы). В 1728-1729 гг. занимал епископскую кафедру в Радовцах. В 1729-1740 гг. был Молдавским митрополитом. В Молдавии отличился как книжник и просветитель. В 1739 г. эмигрировал в Российскую империю, где сначала был митрополитом Черниговским, а затем Белгородским. Умер в 1748 г. в Белгороде.

Ключевые слова: монах, епископ, митрополит, просветитель, монастырь, Черновцы, Молдавия, эмиграция, Российская империя.

Mykhaylo CHUCHKO

**«AMONG THEIR OWN, STRANGER AMONG STRANGERS»:
LIFE AND ARCHPRIEST SERVICE METROPOLITAN ANTHONY
(CHERNOVSKY) IN MOLDOVA AND RUSSIA**

The article is devoted personality of Metropolitan Anthony, who was born in Chernivtsi. Took his monastic vows in the monastery Putna. He was priest in the monastery of Horecha (Chernivtsi). In 1728-1729 he occupied the episcopal chair in Radautsi. In 1729-1740 he was the Moldavian Metropolitan. In Moldova, as a distinguished scholar and educator. In 1739 he emigrated to the Russian Empire, which at first was Metropolitan of Chernigov, and then Belgorod. He died in 1748 in Belgorod.

Key words: monk, bishop, metropolitan, educator, Monastery, Chernivtsi, Moldavia, the emigration of the Russian Empire.

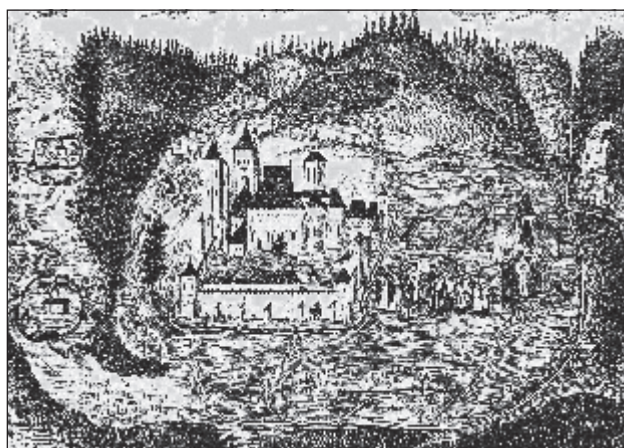
Митрополит Антоній
(Черновський)

Постать владики Антонія (Черновського) належить до малодосліджених в історіографії [8; 9; 10; 14; 16; 18; 23; 24]. У його біографії існує ще багато білих плям. Неоднозначною є й оцінка діяльності митрополита Антонія на архієрейських кафедрах в Молдавії та Росії. Так, в історію Молдавської Православної Церкви він увійшов як знаний книжник і просвітител, ктитор дерев'яного храму в скиті Гореча біля Чернівців, жертводавець Путнянського монастиря [18, с.21; 23, с.342], а в історії Російської Православної Церкви, з якою його пов'язала доля в роки вимушеної еміграції, він здобув погану репутацію через систематичні зловживання [8, с.652-653; 10, с.66-78]. Отже, особа владики потребує більш глибокого вивчення.

У пропонованій статті спробуємо докладніше зупинитися на основних етапах життя та архієрейського служіння митрополита Антонія, причому як в Молдавському князівстві, так і на території Російської імперії, а також,

наскільки глибоко це дозволять наявні документальні матеріали, розглянути світлі та темні сторони цієї постаті, яку нині важко однозначно оцінити.

Походив цей архієрей, як засвідчують наявні матеріали, з Чернівців і доводився племінником по сестрі ієродиякону Путнянського монастиря Афанасію Захаровському. Тож не дивно, що чернечий постриг він прийняв так само у монастирі Путна [17, с.106; 23, с.342; 9, с.57; 18, с.21; 20, с.51].

Монастир Путна

З огляду на це в історію Молдавії Антоній увійшов під прізвиськом Путняну. У Путнянській обителі він став ієродияконом та ієромонахом.

Згодом Антоній з Путни перейшов до скита Гореча біля Чернівців, де був ченцем його батько [23, с.342; 18, с.21; 20, с.51]. Прийняв там схиму. З джерел також відомо, що він пожертвував Путнянській обителі 200 леїв на іконостас для монастирської церкви [17, с.106].

У 1728 р. Антоній був рукопокладений в єпископа Радівецького [23, с.342; 14, с.91]. У цьому сані він вперше документально згаданий 25 червня 1728 р. в грамоті, якою було затверджено надання Путнянському монастирю двох циган – Сандула та Ітодія. У 1729 р. владики видав для Путни новий антиминос. 10 серпня того ж року єпископ Антоній остаточно розплатився із Замфірою Мургулець за куплену в неї покійним Радівецьким єпископом Калістру ділянку землі в Чернівцях [17, с.106-107].

Восени 1729 р., після смерті владики Георгія, Антоній став Молдавським митрополитом [17, с.107; 18, с.21; 9, с.57; 14, с.89]. Разом зі своїм братом Сильвестром він подарував земельну ділянку в Чернівцях скиту Гореча [17, с.107].

У 1729-1730 рр. владики Антоній збудував у скиті Гореча дерев'яну церкву та келії для ченців на згадку про час, проведений в цій обителі перед зведенням в сан єпископа [5, с.39; 6, с.48; 7, с.37; 18, с.21; 25, с.231; 22, с.8; 11, с.48; 26, с.6; 14, с.133; 20, с.51].

Того ж року до митрополита Антонія звернулися стародубські та ветковські старообрядці-біглопоповці, які, бажаючи набути власну ієрархію, прибули в Ясси і попрохали владику хиротонісати для них єпископа, вибраного з їхнього середовища. Оскільки молдавський архієрей зволікав з відповіддю, старообрядці наступного року звернулися з аналогічним проханням до Константинопольського Патріарха Паїсія II, що саме о тій порі перебував у Яссах, проте успіху їх звернення, як і в попередньому випадку, не мало [12, с.163].

У 1731 р. з благословення митрополита Антонія в Яссах було надруковано «Псалтир» слов'янською мовою, а наступного року вийшла друком брошура «Повчання отців про сім тайнств» (за виданням, надрукованим у Римніку в 1724 р.) [17, с.107; 18, с.21; 23, с.342]. У 1732 р. він також видав антиминос для монастиря Драгомирна, а пізніше – антиминос для монастиря Синайя [17, с.108].

Як митрополит Молдавії Антоній часто скріплював, за звичаями країни, своїм підписом багато різних актів, переважно економічного характеру. Наприклад, 12 березня 1731 р. владика засвідчив документ, яким Мирон Гафенку відписав на користь Ніколае Талпи 1/3 частину села Красна. Останній згодом відмовився від цієї власності на користь ігумена монастиря Путна Місаїла. 20 липня 1732 р. митрополит підтвердив заповіт стольнічиси Сафти, доньки покійного Мирона Костіна. 12 березня 1733 р. владика отримав акт від Ілінки, вдови покійного гетьмана Думітрашка Раковіци, про купівлю 3-х погонів виноградника в Серінкуце на горі Дрік у угорця Мартина з Гуші. 3 липня 1737 р. засвідчив поділ циган. У лютому 1737 р. підтвердив акт купівлі ігуменом монастиря Гореча у чернівецького міщанина Георгія Пітея сусіднього з обителлю луга Заромнівка [17, с.107-108].

7 травня 1733 р. митрополит Антоній разом з єпископами та кліриками взяв участь у зведенні на молдавський престол нового господаря Константина Маврокордата і поблагословив його на воєводство в церкві св. Миколая у Яссах [4, с.321].

1 вересня 1733 р. молдавський владика видав акт на користь корпорації бідних з Ясс [17, с.108]. Не забував митрополит і Путнянський монастир, в якому він розпочав своє духовне служіння. У 1733 р. Антоній пожертвував Путні 2 срібні позолочені потирі, на яких було вигравійовано його ім'я та дата донації. Наступного року владика приніс у дар Путнянській обителі дві зvezдиці на дискос, ложицю, 4 малі лампади, велику лампаду, виготовлену майстром Рафаїлом, 2 срібні кадильніці з написом «Антоній Митрополит. 1734», а також ікону св. пророка Ісаї. Два роки по тому він пожертвував Путні різьблений хрест, оправлений в срібло з позолотою, на якому зазначена дата «8 листопада 1736 р.», та срібну ложицю для причастя й інші необхідні атрибути [24, с.343-344].

У 1734 р. молдавський воєвода Константин Маврокордат звільнив митрополію від усіх данин на рухоме майно, надав значну річну субвенцію, завдячуючи якій була перебудована церква митрополії та утримувалися грецька й слов'янська школи в Яссах, а також надавалися бурси та інші допомоги бідним і здібним учням [18, с.21; 23, с.342].

Як ощадливий господар митрополит Антоній збільшував володіння Молдавської митрополії. У 1736 р. він купив у Павла Варнава 6 1/2 погонів винограднику в долішньому Круче в Котнарі за 40 леїв. 14 вересня 1736 р. владика звільнив від винної дижми виноградники капітана Строску у Владиченах, а 4 жовтня 1737 р. купив 2 погони винограднику у

Греках і прийняв у дар порожню ділянку розміром в один погон біля винограднику в Греках від Катріни Шербоя. 14 травня 1739 р. він дав один погон винограднику у Владичені Іону Бешлею [17, с.108].

Митрополит продовжував також сприяти монастирю Гореча, в якому він певний час був ченцем. 31 грудня 1738 р. молдавський воєвода Григорій II Гіка звільнив поселених митрополитом на землі скита Гореча 6 переселенців з Польщі від податей. Вони мали давати дижму і працювати лише на монастир. 15 травня 1739 р. господар Григорій Гіка повідомив братію Горецького монастиря, що оскільки цей скит вже багато років знаходиться під покровительством митрополита Антонія, він звільняє ченців від сплати десятини зі 150 вуликів, вакариту з 2-х коней і 2-х биків та прислуги, яка за цією худобою наглядає [3, с.54].

Будучи Молдавським митрополитом, Антоній домагався повернення до країни з Жовкви мощів духовного покровителя Молдавії св. вмч. Іоана Нового, куди їх у 1686 р. вивіз польський король Ян Собеський. Однак це починання владики завершилося безрезультатно [17, с.108].

У політичних питаннях Антоній орієнтувався на Росію. Зокрема, у 1736 р. він надіслав листа Київському архієпископу Рафаїлу (Зборовському). Цікаво, що від архієпископа цей лист зажадали до Кабінету міністрів у Санкт-Петербурзі [8, с.652].

У вересні 1739 р., коли після перемоги над турками під Ставчанами російські війська увійшли в молдавську столицю Ясси, митрополит Антоній разом з провідниками боярської олігархії – каймаканами Санду Стурдзою та Йордаке Кантакузіно-Деляну прийняли з великою честю російського головнокомандувача генерала-фельдмаршала Б.К. Мініха [17, с.108; 4, с.370]. На його прохання предстоятель Молдавської митрополії поблагословив російську армію перед її виступом на Тиргул Фрумос [4, с. 372; 1, с. 148; 15, с.162]. 16 вересня 1739 р. між головнокомандувачем російської армії Б.К. Мініхом та представниками Молдавії, серед яких був і митрополит Антоній, було укладено конвенцію, якою визнавалася незалежність Молдавської Землі від Османської імперії. Молдавія переходила під протекторат Росії. Російська імператриця Анна Іоанівна була проголошена сувереном країни [4, с.371; 15, с.162; 23, с.342].

Проте через два дні у Белграді між Росією, Австрією та Османською імперією було укладено мир, за умовами якого російські війська мусили покинути межі Молдавії [1, с.148]. Разом з російською армією Ясси покинув і Молдавський митрополит Антоній, який вже не приховував своїх русофільських орієнтирів, та каймакани Санду Стурдзою і Йордаке Кантакузіно-Деляну [15, с.163; 19, с.172]. До них долучилася численна група втікачів – молдаван і валахів, серед яких був єпископ з Бузеу Місаїл [23, с.636]. На зворотному шляху росіяни забрали з собою силоміць також багато чоловіків, жінок і дітей з Хотинської та прилеглої частини Чернівецької волостей [4, с.375; 21, с.30].

Молдавський воєвода Григорій II Гіка, що увійшов у Ясси після відходу російської армії, звернувся з листом до генерала-фельдмаршала Б.К. Мініха, який перебував тоді у Хотині, щоби він відпустив митрополита та каймаканів. Бояри-каймакани повернулися до Ясс, а Владика – ні [4, с.375; 18, с.21; 16, с.46]. За свідченням молдавського літописця І. Некулче, владика Антоній не побажав повертатися, «оскільки боявся, щоб Григорій-воєвода не дізнався, що він раніше сходився з москалями, тому й пішов до Москви» [4, с.375]. Виходячи зі звістки автора «Хроніки Гіків», молдавський господар закликав Антонія без побоювання повернутися на свою архієрейську кафедру до кінця Різдвяних святкувань, визначивши йому останній термін – початок Великого посту. «Проте митрополит Антоній не послухався воєводи та перебрався до Києва» [2, с.481]. Тоді воєвода повідомив Вселенського патріарха про усунення Антонія з митрополичої кафедри і попросив у нього нового митрополита для Молдавії [2, с.481; 16, с.51]. Одночасно Г. Гіка просив у патріарха відлучення для владики-втікача [4, с.378].

Невдовзі, у лютому-квітні 1740 р., на чолі Молдавської митрополії був поставлений новий владика – грек Никифор Пелопоннеський, колишній Сідіський митрополит [4, с.378; 2, с.51].

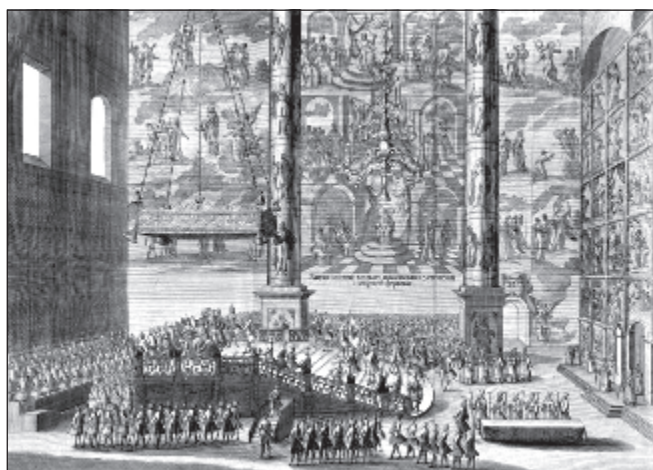
Натомість колишній Молдавський митрополит Антоній, що перебував на становищі емігранта в Києві, був невдовзі винагороджений з боку російської влади кафедрою митрополита Чернігівського і Ніжинського [4, с.378]. А його колега по еміграції колишній єпископ Бузеуський Місаїл помер без кафедри у Києві в 1740 р. [23, с.636].

Указ про призначення Антонія, незважаючи на існуюче розпорядження Святішого Синоду Російської Православної Церкви про недопущення іноземців на архієрейські кафедри, був виданий 29 травня 1740 р. [8, с.652]. Видно, Антоній добре прислужився Російській імперії в Молдавії. Сам владика у пізнішому донесенні в Св. Синод нагадував про якісь добре відомі «до Російської держави і Всемиловитішої государині імператриці послуги, з огляду на які він, свою батьківщину залишивши, під покровительство імператорської Величності радісно зі щирим бажанням вдався». У цих послугах, зроблених Російській імперії і цариці, молдавський архієрей вважав, очевидно, для себе незаперечним право пасти доручену йому в Росії духовну паству за звичаями й традиціями своєї батьківщини та власними, не звіряючись з правилами і постановами, прийнятими в Російській імперії [10, с.63-64].

Оскільки на той час у Російській імперії всі архієреї мали прізвища, владика Антоній одержав прізвище Черновський (тобто Чернівецький), за місцем свого народження.

Ледве зайнявши Чернігівську митрополичу кафедру, Антоній замовив у Київській друкарні 400 антимінсів, які роздав у всі храми єпархії, стягуючи по 4 крб за антимінс, що викликало сильне невдоволення і скарги духовенства до Синоду. Св. Синод вимагав пояснень [13, с.227; 8,

с.652]. На своє виправдання владика покликався на незнання російських звичаїв, оскільки «людина він іноземна і стороння». Митрополит посилався на практику молдавських архієреїв, які при призначенні на кафедру розсилали в храми нові антими́нси. Тому він «у Київській друкарні зволив віддрукувати знову на атласі двісті антими́нсів, та на швабському полотні двісті, і при роздачі їхній брати по 4 крб за кожний»

Коронація Єлизавети Петрівни, на якій був присутній Антоній

[10, с.64]. Тим часом, поки йшла справа про антими́нси, настало нове царствування. Дізнавшись з маніфесту, що у квітні 1742 р. в Москві має відбутися коронація імператриці Єлизавети, митрополит Антоній просив Св. Синод дозволити йому «поїхати на ці урочистості до Москви для віддання там, у присутності тієї все радісно-урочистої церемонії, всеніжайшого і всепідданнішого богомолницького всевисочайшому і вседостойнішому Її Імператорській Величності особі поклону» [13, с.227; 10, с.64]. Він також зазначав, що витрати на подорож як з Чернігова до Москви, так і з Москви до Чернігова, утримання під час перебування на коронації та різні шляхові потреби будуть покриті з його власного і архієрейського дому майна помірковано і без надмірностей. Проте реальні витрати владика на участь у коронаційних урочистостях і термін перебування його в Москві, як видно, не відповідали очікуванням митрополита. 4 липня 1742 р. він звернувся з листом до Св. Синоду з проханням відпустити його до Чернігова. При цьому владика зауважував, що він з синодального дозволу приїхав до Москви, для «всепідданнішого Її Імператорської Величності поклону і заради дня високоурочистої коронації» та все те відповідно до своєї посади виконав і в Москві не без збитків проживає, «бо зовсім обхарчився», тому просить Синод «відпустити його в Чернігівську єпархію, а для проїзду туди прохає повеліти видати паспорт» [10, с.65].

У Москві Антонія не затримували, але залишати його в Чернігівській єпархії, у якій він оскандалився з антими́нсами, вважали, очевидно, вже незручним, і указом Синоду від 6 вересня 1742 р. він був переведений до Белгородської єпархії [13, с.227]. Проте наступник Антонія на Чернігівській кафедрі єпископ Амвросій (Дубневич) вимагав від нього повернення майна Чернігівської єпархії, яке Антоній забрав, вирушаючи до Москви, а також грошей (500 крб), отриманих за антими́нси, визнані непридатними *аёу ђѡі³а* і такими, що підлягають заміні. За словами Амвросія: «полотно їх було надто грубе, самі вони короткі, на всіх додано щось

по-молдавськи». У разі відмови Антонія Чернігівський єпископ пригрозив, що донесе на нього в Синод і у того будуть неприємності [10, с.65].

Після тривалого листування владика Антоній таки надіслав гроші, а нові антимінси були розіслані до храмів Чернігівської єпархії безкоштовно [10, с.65].

На Белгородській кафедрі митрополит Антоній служив протягом шести років. Відомо, що під час свого архієрейства в 1743 р. він дав благословення на розслідування для Св. Синоду справи щодо чудесних зцілень від Ахтирської ікони Божої Матері, чудодійність якої виявив у 1742 р. охтирський священник Василій Данілов.

Керуючи Белгородською єпархією, владика Антоній суворо стежив за тим, щоб архієрейська скарбниця наповнювалася і ні в чому не зазнавала збитку. У цьому, очевидно, владика й бачив головне завдання свого архієрейського служіння на наданій йому кафедрі. Антимінсами він більше уже не торгував, але тим старанніше користувався іншими статтями доходу, використовувати які дозволяли архієрею тодішні звичаї. Так що в Белгородській єпархії у владика Антонія склалася репутація архіпастиря-користолюбця [8, с.652; 10, с.66].

У 1746 р., за повідомленнями самого Антонія, почалося розслідування справи про втечу нежегольського протоієрея Феодора Серебряннікова (який невідомо де подів зібрані для митрополита гроші), що виявило значні зловживання з боку Белгородського архіпастиря. За свідченнями багатьох свідків, виявилось, що в єпархії панує необмежена симонія. Всупереч указу Синоду про зосередження всього діловодства в консисторії Антоній залишив у своєму віданні особливий «ставленницький стіл», де зі священників вимагалися хабарі [10, с.70].

Поставлення у священники вартувало дуже дорого, так що і незаможним кандидатам на бідні парафії це менше 70 крб не обходилося, а іншим вартувало й набагато дорожче: так, міста Миропілля попу Євстафію воно вартувало до 300 крб, Обоянського повіту села Павлівки попу Іллі – 400 крб, міста Боромля піп Василій одному митрополиту дав 100 крб та секретар Пімен Леонтъев взяв з нього кілька червінців і єфимків, про що на Леонтъєва потім була подана чолобитна. Загалом таких чолобитних зі скаргами надійшло більше семисот.

У ставленницькому столі, до якого були визначені владикою ієромонахи, за одне підписання священничих та дияконських грамот брали по 5 і 10 крб, причому вони примушували підписуватися, що надання було добровільне. По стільки ж брали і за новоявлені пам'яті з дяків і паламарів – з чималим вимаганням, а з новопоставлених в церковний причт з різночинців – по 20 і 30 крб, а які з нездібних до слов'яно-латинського вчення ставлять в дійсні дячки, уникаючи шкіл, ті платили і до 40 крб.

Адміністративні посади надавалися архієреєм також за гроші, без жодної уваги до гідності призначалися і потреби керованих: таким чином за піднесення в протопопи архієрей брав по триста, чотириста і п'ят-

сот крб, а протопопу нежегольському Феодору, який раніше був простим срібником, це підвищення обійшлося в шістсот крб. У Карповський жіночий монастир призначив владика будівницею ханжу і марновірку, розкольницю Марфу Мультияїну, наказавши постригти її без достатнього (за вимогою регламенту), про життя, рід і інші випробування; а потім, «взявши з неї 100 крб (причому, додається в чолобитній, і секретар Леонтьєв взяв з неї парчі на каптан штуку в 36 крб), перевів її в Курський Троїцький монастир, в якому вона з'явилася не як будівниця, а справжня розорителька. До церкви, під приводом хвороби, не ходила, крім одного разу і духовного отця зовсім не мала, але ночами збирала до себе в келію деяких курських жителів з дружинами і дітьми, по складанню пальців для хресного знамення підозрілих, а часто і зовсім залишаючи монастир, жила таємно у якоїсь баби, що називалась Киселиха, у саду – в лазні», і нарешті, відправившись у подорож, нібито в Київ для прощі, а по суті, потрібно думати, для відвідування розкольників, що ховалися в чималому числі по лісах у повітах Обоянському, Чугуївському, Курському, Бахмутському, – після повернення зупинилася у баби Киселихи, від якої ледве-ледве могла бути взята в монастир, де й померла без причастя, «відмовляючись перед випущенням духу, ніби, будучи в дорозі, в Київській єпархії, якимось священиком вікарієм у хворобі висповідана й до таїнств долучена» [10, с.74-75].

Між казенним майном архієрейського будинку і своїм особистим митрополит Антоній відмінності не робив: із зібраних з слободи Грайворон казенних грошей взяв на свою персону до двох тисяч трьохсот п'ятдесяти крб. У доносі на архієрея нежегольського протопопа Феодора зазначалося, що він «з ризниці архієрейського будинку священне облачення колишніх архієреїв попалив на срібло і випалене срібло взяв собі». Цей протопоп, який, будучи раніше срібником, робив для архієрея з цього срібла різні речі, і обіцяв, при архімандриті Аксентії, скарбнику Іоанікії та секретареві Леонтьєві, повернути те срібло архієрейському дому, а тим часом для запровадження та підтримки своєї ризниці призначав збір з кожного протопопа, духовних управителів і збирачів по 10 крб, а з кожного ставленика по 3 і 4 крб, про що «по всій єпархії укази було поширено, тільки без титулу Її Імператорської Величності» [10, с.75-76].

Вся єпархія була для архієрея ніби його власне володіння. «Щорічно указами від Консисторії потрібні в будинок архієрейський з монастирів робітні люди, які і живуть там, і в вотчинах архієрейських при всяких роботах – при загаті гребель і побудові млинів та іншого, протягом чималого часу з обтяженням; беруться підводи під надісланих від архієрея в Москву та інші місця ієромонахів, ієродияконів, келарів, будинкових і приказних служителів, а також і різні припаси та напої» [10, с.76]. У 1744 р. на найм підвід до Києва з усієї єпархії з священно-церковнослужителів збиралося по 50 коп., що в цілому склало суму до 500 крб. Селяни Курського Знаменського монастиря побудували в Белгородському повіті у селі

Ломово для митрополита винний завод, в якому вино курилося на багато казанів, а продавалося те вино в архієрейських вотчинах – у влаштованих владикою шинках [10, с.76].

Зосередивши у своїх руках значні матеріальні ресурси єпархії, митрополит Антоній продовжував робити пожертви до милої його душі Путни в далекій тепер від нього рідній Молдавії. Зокрема, у 1743 р. він передав у дар Путнянському монастирю кипарисовий, оправлений в срібло і позолочений хрест на підставці, на якій було вміщено напис слов'янською мовою: «Цей святий хрест був зроблений Антонієм, Митрополитом Белгородським і Обоянським. 1743». Через два роки владика Антоній пожертвував обителі Путна малу чашу для миру, дискос з портретом шведського короля Карла XI, звіздицю та ківот у формі триверхої церкви, який важить добрих 3,5 кг, зроблений зі срібла майстром Романом. Ці дари він передав через свого родича ієродиякона Путнянського монастиря Афанасія Захаровського. Пізніше той вніс посмертну пожертву від владика – 2 чаші для миру з донаційним написом, що це дар від «Антонія, митрополита Белгородського» [24, с.343-344].

Сумуючи за далекою батьківщиною у чужій для нього Росії, владика Антоній був радий кожному земляку, духовному чи світському, який заїжджав до нього у Белгород. Він надавав співвітчизникам притулок і матеріальну підтримку. Звичайно, робилося це за кошти єпархії.

Белгородське духовенство та співробітники консисторії, які неприязно ставилися до митрополита через постійні побори, у чолобитній та «пунктах» на архієрея, поданих у Синод в 1747 р., крім симонії та здирництва, закидали йому також, що при архієрейському будинку Антоній тримав «волохів», які годувалися за рахунок поборів з духовенства [8, с.653]. Вони доносили, що «щорічно у великому числі приїжджають до нього з турецької області ченці і черниці, і світські з дружинами і дітьми, без паспортів, проїжджаючи по-зłodійськи форпости, й живуть в будинку архієрейському протягом чималого часу, а інші у хуторах і інших архієрейського будинку вотчинах, і після винагородження від нього митрополита, з дачею від консисторії паспортів і до Києва провідників, відпускаються назад у Туреччину» [10, с.76]. Особливо гостинно приймалися монахи з мощами: такі «з даними за рукою митрополита грамотами і прошнурованими книгами з навмисно призначеними до них дітьми боярськими їздять по єпархії, просять милостиню і беруть під себе у священно- та церковнослужителів і монастирських селян підводи і провідників з чималою образою (між якими один самозванець, непострижений, свідомо допущений був для ошуканства ханжити в образі Георгіївського монастиря ігумена, за що по виїзді з Росії і закутий у кайдани); а яке число всякого року приїздить і відпускається волохів, про те значиться по відпустках у консисторії» [10, с.77].

Скаржники також наголошували, що «архієрей спокушав свою православну паству своєрідним невластивим російському архієрею спосо-

бом життя і нецнотливою поведінкою: у вотчинах і хуторах кутив публічно люльку і вбирився в турецьке й грецьке плаття та шаровари і в образі турка або іншої якої нації світської людини їздив верхи на коні і влаштував зі своєю, так само вдягнутою свитою (волоськими ієромонахами й ієродияконами), кінські перегони» [10, с.77]. Виписувив з волоської землі вино, «яке, після привезення до Белгорода, в чималу докору – чого раніше ніколи не бувало – продають в архієрейському будинку квартами та іншими мірами і віддають купцям взамін за матерію, дивлячись на це в Обоянському Знам'янському монастирі, крайне безстрашно, і в церкві Божій гаряче вино марочне мірою продавали, або й нині продають» [10, с.77].

Також «тримають всередині будинку в саду, в близькості своїх келій, в певних особливих покоях, бабу волошку, волхвиню, яка в незвичайний час нічною порою до нього, митрополита, ходить у покій і закликає до себе жіночих осіб, з якими він, митрополит, приходив до неї волошки в певний покій, вночі та іншими порами гуляє» [10, с.77]. Таким же чином «неодноразово і дуже в непристойний час, нічною порою, ходив він, митрополит, з одним будинковим служителем у дім, в якому проживання мав колишній дворецький Василій Тріпольський та кравець Іван Петров, і в тому будинку з дружинами того Тріпольського та Петрова без сторонніх осіб гуляв, вживаючи через келейника при тому гулянні від келії своєї всякі напої, а також відвідував і протоколіста Алексія Сампсонова дружину й у артилерійського лікаря Івана Іванова в квартирі бувив» [10, с.77]. «Гуляв» митрополит й на своєму архієрейському хуторі поблизу Белгорода... (В донесенні детально викладаються всі обставини цих гулянь з переліком всіх учасників та наслідків гуляння). За словами донощиків, до пари архієрею були і його «архієрейського будинку в ієромонаших та ієродияконських чинах ченці»: служки водили до них переодягнених в чоловічий одяг аморальних жінок, або та ж послужлива баба волошка зводила їх з дружинами різних архієрейських канцеляристів, копіїстів, актуаріусів, секретарів: так, дружина секретаря Булгакова «зведена була нею грішити на закон» з архідияконом Веніаміном, який на тому перелюбі родичами зазначеного секретаря та церковником Поповим і був спійманий [10, с.78].

Проте Св. Синод не був схильний розслідувати всю глибину справи. Від митрополита Антонія вимагали письмового пояснення лише за двома пунктами доносу, а саме про жінку волошку (чи дійсно вона живе при архієрейському будинку? А коли живе, то пропонувалося негайно відправити її у будь-який жіночий монастир) і про архідиякона Веніаміна. Стосовно останнього архієрей підтвердив те, про що зазначалося у звинуваченнях, а відносно жінки волошки він розповів, що при архієрейському домі точно була така для господарських справ, але що вона вже відіслана геть [10, с.78].

Свято-Троїцький
кафедральний собор
у Белгороді

Молдавського митрополита. В історію Молдавського князівства він увійшов як ошадливий господар, щедрий ктитор та донатор чернечих обителей, книжник і просвітител. 1739 рік став для владики Антонія нещасливим. Як русофіл, молдавський архієрей змушений був емігрувати до Російської імперії. Там його винагородили за допомогу російським військам кафедрою митрополита Чернігівського. Пізніше перевели в Белгород. У цих чужих для нього епархіях колишній молдавський архієрей через свої зловживання здобув погану репутацію та чисельні доноси місцевого кліру. Проте до кінця життя Антоній (Черновський) не забував свою рідну Молдавію, залишався щедрим донатором Путнянського монастиря та покровителем співвітчизників, які навідувалися до Росії. Він так і залишився своїм між своїх і чужинцем між чужими.

Джерела та література: 1. Catalogul istoric a omenilor însemnați din secolulul XVIII, dintre marea majoritate au trait în țările Române Valahia și Moldova de Chesarie Daponte // Erbiceanu C. Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă. – București: Cronicar, 2003. – P. 88-227; 2. Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754 / Ediție Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran. – București: Editura Academiei RSR, 1965; 3. Documente bucovinene / Teodor Balan. – Cernăți: Tiparul «Mitropolitul Silvestru», 1939. – Vol. V; 4. Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei și o samă de cuvinte / I. Neculce. – București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1959; 5. Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal-Dioecese fur das Jahr 1890. – Cernowitz: Verlage des gr. or. erzbisch. Consist. s.a., 1890; 6. Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal-Dioecese fur das Jahr 1906. – Cernowitz: Verlage des gr. or. erzbisch. Consist. s.a., 1906; 7. Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal-Dioecese fur das Jahr

1913. – Cernowitz: Verlage des gr. or. erzbisch. Consist. s.a., 1913; **8.** Алексеев А.И. Антоний (Черновский; † 1748), митр. Белгородский и Обоянский / А.И. Алексеев // Православная энциклопедия. Том 2. Алексей, Человек Божий – Анфим Анхимальский. – Москва: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2000. – С. 652-653; **9.** Арсеній, єпископ Псковський. Изсльдованія и монографіи по исторіи Молдавской церкви / Арсеній (Стадницікій). – СПб.: Типографія Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1904; **10.** Лебедев А.С. Белгородские архиереи и среда их архипастырской деятельности: (По архивным документам): С портретами и автографами / А.С. Лебедев. – Харьков: Типо-лит. «Печатное дело» кн. К.Н. Ггарина, 1902; **11.** Масан О. Чернівці в другій половині XIV-XVIII ст. (до 1775 р.) / О. Масан // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). [Кол. монографія] В.М. Ботушанський, С.В. Біленкова, О.В. Добржанський та ін. За заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 23-74; **12.** Мельников Ф.Е. Краткая история древлеправославной (старообрядческой) Церкви / Ф.Е. Мельников. – Барнаул: Из-во БГПУ, 1999; **13.** Русскій биографическій словарь: В 25 т. / Под наблюдением А. А. Половцова. – СПб.: Типографія Главного Управления Удьяловъ, 1900. – Томъ II; **14.** Чучко М.К. «И взят Бога на помощь»: соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (єпоха пізнього середньовіччя та нового часу) / М.К. Чучко. – Чернівці: Книги – XXI, 2008; **15.** Bezviconi G. Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse / G. Bezviconi. – București: Tritonic, 2004; **16.** Candu T. Biserica din Țara Moldovei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – inceputul secolului al XIX-lea. Specialitatea 07 00 02 – istoria romanilor, teza de doctor in științe istorice / T. Candu. – Chisinau, 2009; **17.** Dan D. Cronica episcopiei Rădăuți cu apendice de documente slavone originale și mai multe ilustratiuni / D. Dan. – Viena: Din Tipografia i. r. a Curții și statului in Viena, 1912; **18.** Evul Mediu românesc: dictionary biographic / Mărculeț Vasile (coord.), Roman Gabriel, Mărculeț Ioan,... – București: Meronia, 2010; **19.** Giurescu C.C. Istoria românilor / C.C. Giurescu. – București: All educational, 2003. – Vol. III; **20.** Hostiuc E. Schiturile și sihăstriile Bukovinei de altă dată / E. Hostiuc. – Cernaui: Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1936; **21.** Kaindl R.F. Geschichte von Czernowitz=Кайндль Р.Ф. Історія Чернівців / R.F. Kaindl=Р.Ф. Кайндль. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005; **22.** Onciul I. Fondul religionariu gr. or. al Bucovinei, substratul, formarea, dezvoltarea și starea lui de față / I. Onciul // Candela. Foaia bisericească-literară. Anul 1890. – Cernaui, 1890. – P. 1-20; **23.** Păcurariu M. Istoria Bisericii Ortodoxe Române / M. Pacurariu. – București: Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994. – Vol. 2; **24.** Sfânta Mănăstire Putna / Ed. îngrijită de Centrul de Cercetare Documentare «Ștefan cel Mare». – Putna: Mitropolitul Iacov Putnianul, 2010; **25.** Țighiliu I. Între diavol și bunul Dumnezeu: clerul și cultura în principatele Dunarere (1600-1774) / I. Tighiliu. – București: Paideia, 2002; **26.** Wickenhauser F.A. Horecza. Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt Cernowitz / F.A. Wickenhauser. – Czernowitz: Druck von Rudolf Eckhardt, 1880.